

ИЗАЗОВИ АРХИТЕКТУРЕ БИБЛИОТЕКА 21. ВЕКА – ГУБИТАК ТИШИНЕ, СОЦИОЛОШКИ ДИСКУРС И ТЕХНОЛОШКА РЕВОЛУЦИЈА

Дејан Влашкалић
Омнибус аџенција, Београд

УДК: 727:02"19/20"
022

Сажетак

Еволуција архитектуре библиотека је кроз историју, чини се, била спора, у складу са постепеном демократизацијом ове институције, односно приступачности сваком појединцу. Изазови архитектуре библиотека почетком 20. века углавном су проузроковани потребом за складиштењем све већег броја књига, а потом доступношћу и што бржим достављањем жељене књиге читаоцу, односно изазов је била функција, а не форма.

Технолошка и дигитална револуција је крајем 20. века негативно утицала на број активних корисника библиотека и архитектура је преузела део изазова у ревитализацији ове важне институције. Морао је да се нађе нови модел за нове програме, да ниво услуга буде бољи и савременији, као и да се омогући више простора за надолазећу мултифункционалност. На послетку је, или обрнуто, на почетку, и сам визуелни карактер објекта морао да се редефинише у циљу привлачења што већег броја људи. Повећана је и физичка, али и институционална транспарентност, а у одређеним сегментима, односно нивоима објеката, наменски је изгубљена традиционална тишина. Социолошки дискурс постајао је све значајнији, а библиотеке су између осталог препознате и као место окупљања. Бројни примери широм света показују да су ове тенденције универзалне, а промене успешне. Данас се библиотеке позиционирају високо у списку објеката који припадају „трећем месту“ (како га дефинише Реј Олденбург), а многе од њих имају статус „иконичних грађевина“ (како их дефинише Чарлс Џенкс).

Кључне речи: архитектура библиотека, трећа места, иконичне грађевине, медијатеке.

Изазови архитектуре библиотека почетком 20. века углавном су проузроковани потребом за складиштењем све већег броја књига, а потом доступношћу и што бржим достављањем жељене књиге читаоцу, односно изазов је била функција, а не форма. Унутар библиотеке дешавале су се промене проузроковане увођењем отворених полица за књиге, усавршавао се начин класификације и каталогизације, а само библиотекарство је бивало све захтевније и професионалније.

Незаобилазни пример планирања библиотека и организације унутрашњег простора у овом периоду су такозване Карнегијеве библиотеке. Наиме, амерички магнат Ендру Карнеги (Andrew Carnegie) је финансирао изградњу чак 2.509 библиотека широм света, претежно у државама енглеског говорног подручја.¹ Са својим личним секретаром Џејмсом Бертрамом (James Bertram) поставио је и одређене принципе практичних решења, чији је заједнички именитељ био такав план библиотеке у коме степенице на нивоу приземља воде у библиотеку за одрасле читаоце у средини, у читаоницу са једне (бочне) стране зграде, и библиотеку за децу са друге, супротне стране. Ово тројство се углавном поштовало иако су постојала само практична упутства, а не обавезујући норматив. Сам архитектонски стил грађевине није уопште сугерисан иако је преовладавао класицизам, укључујући „свечани улаз“ са колонадама стубова. Због свега наведеног, ове библиотеке су постале синоним за „храм знања“, али и поред тежње да у себи понесу обележје демократске институције, сам стил градње је најчешће био превише помпезан па самим тим недовољно позивајући.

У Европи је изградња библиотеке у Стокхолму (1928) шведског архитекте Ерика Гунара Асплунда (Eric Gunnar Asplund) донела наговештај модернизма у оквиру традиционалног пројектовања библиотека. Главне степенице читаоца уводе у велики централни простор (осветљен кроз прозоре у вршном делу), док су читаонице распоређене бочно. Визуелно најупечатљивији је управо тај централни цилиндрични простор, лако видљив споља, унутра грандиозан, који је у функционалном смислу донео отворене полице са којих читаоци могу сами да бирају књиге, концепт који је архитекта претходно видео током свог боравка у САД-у.

---

¹ У докторској дисертацији Марине С. Павловић „Живот и дело архитекте Николе Несторовића (1868–1957)“ дат је архитектонски приказ Универзитетске библиотеке у Београду, која је једна од малобројних такозваних Карнегијевих библиотека подигнута ван енглеског говорног подручја (стр. 353–362).

Слика 1: Библиотека, Випури (Алвар Алто)
©: Creative Commons Attribution 4.0 International license

Модернизам је пак дошао са специфичним рукописом финског архитекте Алвара Алта (Alvar Aalto) и његовом библиотеком Випури – у време градње (1937) део Финске, а данас је то руски град Виборг.² Главно степениште Алто ради беспрекорно геометријски, модернистички, а у унутрашњости библиотеке оно делује моћно, иако не савладава велику денивелацију међу спратовима. Рукохвати на својим крајевима напуштају праву линију и ви-топере се у велемајсторски детаљ. Кружне отворе у крову Алто користи као једино осветљење у главној читаоници која уопште нема прозора. На овој географској ширини сунчеви зраци имају максимални угао од 52 степена па кроз ове отворе, нешто мање од 2 метра у пречнику, они никад не падају директно у просторију. Чарлс Џенкс (Charles Jencks) о овој библиотеци пише: „У извесном смислу, Алтова богата истанчаност је резултат мултивалентности значења где се један елемент архитектуре повезује са другим тако да га модификује. Ту мултивалентност можемо да видимо код Алтовог пројекта сале за предавања у Випури, где се вероватно први пут јавља валовити профил, који истиче контраст између две површине. Не само да се поједини елементи узајамно модификују у визуелном смислу – бели зид чини да таваница изгледа тамнија – већ исто тако и у функционалном: валовити облик проистекао је из захтева за добром акустиком, а она је још побољшана

---

² Овај рад је базиран на серији од десет критичко-теоријских текстова о најзначајнијим примерима архитектуре библиотека под заједничким насловом „Распакивање библиотека 21. века“ који су објављивани у дневном листу *Полишика* – додатак: „Култура, уметност, наука“, у периоду април–август 2020. године.

захваљујући техници спајања дрвених лествица, које су, опет, примењене да би се остварила јединствена обрада простора."³

Потом су године након Другог светског рата донеле још архитектонски важних библиотека у САД-у које пројектују најзначајнији архитекти тог времена, као што су: Бејнек библиотека ретких књига (1963) на Универзитету у Јејлу архитекте Гордона Баншафта (Gordon Bunshaft), Мартин Лутер Кинг библиотека (1972) у Вашингтону архитекте Мис ван дер Роа (Mies van der Rohe), универзитетска библиотека у Ексетеру (1972) Луиса Кана (Louis Kahn), а хронолошки након њих и библиотека у Атланти (1980) Марсела Бројера (Marcel Brauer), да наведемо само неколико.

У Европи можемо да издвојимо Државну библиотеку (1978) у Берлину Ханса Шаруна (Hans Scharoun), Француску националну библиотеку (1996) у Паризу Доминика Пероа (Dominique Perrault), Британску библиотеку (1997) у Лондону архитекте Колина Сент Џона Вилсона (Colin St. John Wilson)... Оне су уједно биле последње велике библиотеке 20. века које истовремено нису довољно добро антиципирале изазове наредног, иако су архитекти већ почињали да се суочавају са технолошком револуцијом експоненцијалног раста и опадањем броја читалаца у библиотекама.

ТРЕЋЕ МЕСТО

Појам „трећег места“ (Third places) је 1989. године увео Реј Олденбург (Ray Oldenburg) који се односио на „кафее, продавнице кафе, књижаре, барове, фризерске радње и друга места у коме се проводи време“⁴ негде између прва два места: куће и посла. Ову дефиницију су многи теоретичари, наравно и архитектуре, преузели па проширили, што ћемо и ми урадити у случају библиотека.

Библиотека 21. века суштински припада „трећим местима“, али се за свој значај, односно статус међу њима, мора борити на различите начине, па и својом архитектуром. „Унутар себе“ библиотека своју доминантну бригу о величини фондуса (свакако и заштити, квалитету избора, итд.) у овом веку помера ка побољшаним, разноврсним услугама и фокусира се на крајњег корисника коме треба да служи као извор знања, али и информација и идеја.

ПРВИ НАГОВЕШТАЈИ

Први наговештај новог приступа можемо приписати Краљевској библиотеци у Копенхагену (Данска) која је, иако завршена 1999. године, по свом концепту већ тада закорачила у 21. век. „Црни дијамант“, како је називају,

³ Чарлс Џенкс, *Модерни покрети у архитектури*, Београд, Грађевинска књига, 1990: 196.

⁴ Ray Oldenburg, *The Great Good Place*, New York, Marlowe & Company, 1989, 1997, 1999.

архитектонског тима Шмит Хамер Ласен (Schmidt Hammer Lassen), налази се на самој обали у историјском центру града. Модернистичка у изразу, благо деконструктивистичких геометријских линија, добар је пример различитости у односу на традиционални приступ пројектовању библиотека. Зна се шта је примарна функција, али има и свој кафе, ресторан, изложбени простор, књижару, канцеларије научних и књижевних институција, салу са 600 места и кровну терасу. Дупло је већа од претходне библиотеке, а у трепутку отварања је на полицама могла да прими скоро пет пута више књига.

Слика 2: Краљевска библиотека, Копенхаген (Шмит Хамер Ласен)
©: Creative Commons Attribution 4.0 International license

Главна зграда је подељена на два дела великим стакленим атријумом као извором дневног светла које се потом дифузно шири у друге делове зграде. Истовремено, једна обична градска саобраћајница дели објекат на два дела, с тим што изнад улице постоје пешачке пасареле за лакшу комуникацију. Други, мањи део нам открива да је овај објекат, у ствари, као екстензија наслоњен на стару библиотеку из 1906. године која је још увек у функцији. Можда тако не изгледа, али према упоредним подацима од пре десетак година, са укупним библиотечким фондом од преко 42 милиона књига спада међу највеће на свету, сасвим сигурно највећу у нордијским земљама.

По димензијама далеко мања, али изузетно занимљива је библиотека у Пекаму, југоисточном делу Лондона, која је отворена марта 2000. године. Пројектовао ју је Вил Алсоп, добивши за њу Стирлингову награду за

архитектуру. Њен допринос ће се лакше схватити ако се осветли мало и биографија самог архитекте. Експлозивне маште и без осећаја за бизнис, Алсоп, нажалост, није имао прилику да много његових пројекта буде и изведено, али већина која ипак јесте, награђена је или је била номинирана за различита архитектонска признања. Многима промиче да је са 23 године добио другу награду на конкурс за Помпиду центар у Паризу (1971), а да је добио прву, историја савремене архитектуре би сигурно другачије изгледала.

Ова библиотека је на доследном трагу његовог центра за посетиоце у Кардифу (1991), познатог по надимку „Цев“ (Tube), и административног објекта у Марсеју (1994), познатијег као „Велико плаветнило“ (Le Grand Bleu), а вероватно темељ његовом најпознатијем пројекту за Ontario College of Art & Design (2004). Облик обрнутог, увећаног латиничног слова Л најпре је омогућио стварање новог јавног простора, односно несметану комуникацију испод главног кубуса, а потом и мирнију атмосферу у самој библиотеци, даље од жамора улице. Уз употребљени колорит, не-обичне форме, разноврсност употребљених материјала, ова библиотека је учинила све да и „случајне пролазнике“ позове да уђу.

ИКОНИЧНЕ ГРАЂЕВИНЕ

Чарлс Џенкс у свом тексту „Иконичне грађевине су ту да би остале“⁵ из 2006. године за појаву ових грађевина, односно „жанра“, каже да ће „брзо заменити споменике“. Тврди да су оне карактеристика нашег времена те да су, између осталог, настале и зато јер „архитекти и њихови комерцијални производи морају да се такмиче у привлачењу пажње“. Даље се бави анализом такозваног „Билбао ефекта“ који је позната теоријска синтагма за утицај Гугенхајмовог музеја Френка Герија (1997), чак и на економски развој овог шпанског града, као и архитектама – звездама (Starchitects) чије ангажовање „гарантује“ пажњу. Делимично је то због тога што „велики клијенти имају потребу за разумном мешавином славе и контроверзе да би држали медије заинтересованим. ‘Иконични архитекти’ су зато охрабрени да преузимају ризике, крше правила, засене конкуренцију и без стида приграбе светла позорнице.“ Потом наводи и нову библиотеку у Александрији (Египат, 2001) као један од примера жеље да се град у коме се налази, као што је то учинио Билбао, стави на светску мапу, „глорификујући функционалност ентеријера и заводећи јавност својом реториком“.

Поменути библиотеку је пројектовао архитектонски студио Снохета (Snohetta), коме је то био први велики архитектонски конкурс на коме је победио. Ово је и у менталној цивилизацијској мапи осетљива локација.

---

5 Charles Jencks, *The iconic building are here to stay*, City, Vol.10, No 1, April 2006.

Она носи бреме несачуване античке Александријске библиотеке коју су Норвежани изнели кроз монолитни засечени диск са исклесаним словима различитих светских алфабета по целом свом ободу. Велика нагнута форма висока 32 m и „закопана“ 12 m у тло неће одмах открити да се у унутрашњости налази огроман отворен каскадни простор читаонице за чак 2.000 људи на 7 нивоа.

Слика 3: Библиотека, Александрија (Снохета)
©: Gerald Zugmann

Поменимо и Централну библиотеку у Калгарију (Канада, 2018) коју је пројектовао овај норвешки студио такође на једној захтевној локацији – тачно изнад железничког тунела. Ако је за утеху, у питању је „лака“ железница, али се и са таквим окружењем ова фирма изборила веома успешно. Осим довитљиве метафоре фасадних панела који подсећају на кристале леда у граду који је организовао Зимске олимпијске игре (1988), ова Библиотека је успела и да преспоји железницом раздвојена два дела града. Четири спрата са мањим или већим читаоницама, постепеним смањењем простора и све већом потребом за шапатам књига како се спратност повећава, коришћење дрвета као природног материјала, природног осветљења колико год је то могуће... све су то били елементи мудрог размишљања приликом пројектовања.

Приступ пројектовању библиотеке Рем Колхас (Rem Kolhas / ОМА) објашњава својом импресионираношћу књигама од најмлађих дана и тиме да је своју познату књигу „Делиричан Њујорк“ писао у Јавној њујоршкој библиотеци, те је тиме вероватно први пут укрстио уметност архитектуре и писања *in vivo*. У својој дугој каријери, почевши од већ помињаног конкурса за Националну библиотеку Француске, пуно је библиотека пројектовао, а само неколико је и изведено.

Његова библиотека у Сијетлу (САД, 2004) готово је одмах постала референтна и по организацији простора и по визуелној промени у оквиру градског ткива коме припада. Пре почетка пројектовања, Колхас и његов партнер из фирме ОМА су заједно са директорком библиотеке и још неколико запослених обилазили САД и на семинарима посвећеним будућности библиотека покушавали да дођу до пројектног задатка.⁶ Сазнали су да, и поред свеприсутне дигитализације, људи нису одустали од одласка у библиотеку, али им је сметало оно што су карактерисали као „пренатрпаност, конфузију и непозивајуће“. Истовремено, и запослени у библиотеци су желели пријатељску атмосферу, флексибилан простор и то такав који не захтева стално преуређивање како колекција књига расте. Зато Колхас, односно ОМА објашњава: „Наша прва операција била је ‘чешљање’ и учвршћивање библиотечке, наоко неприкосновене пролиферације програма и медија. Идентификовали смо пет ‘стабилних’ програмских кластера (паркинг, особље, састанак, ‘Book Spiral’, менаџерски простор) и распоредили их на преклапајуће платформе, и четири ‘нестабилна’ кластера (деца, дневна соба, мешани простор, читаоница) који би узели међупросторне зоне. Свака област је архитектонски дефинисана и опремљена за наменске садржаје, различите величине, флексибилности, оптицаје, палете и структуре.“

Библиотеку у Дохи (2017), главном граду Катара, Колхас је започео од „равне плоче“ чије је ћошкове само мало „подигао“ и тако створио велики терасasti простор у унутрашњости за полице са књигама. Истовремено, овакво решење је омогућило да главни улаз дугачким ходником има директан приступ у само средиште библиотеке. Тако се посетилац одмах нађе окружен књигама на дохват руке у простору дугом 138 m, без одељених спратова. Можда превише „белине“, која долази и од полица за књиге такође направљених од белог мермера, као и подови, може да засмета, поготово ноћу када се попале сва светла у њих уграђена. Но, вероватно је то разумљиво у оваквој клими и култури. Одступајући од тога, беж боја травертин камена употребљена је за део Библиотеке посвећен колекцији архивских књига и рукописа, које су смештене у 6 m дубок простор који директно и метафорично асоцира на ископине.

⁶ Paul Goldberger, *High-Tech Bibliophilia*, The New Yorker, 24. May 2004.

ГУБИТАК ТИШИНЕ

Финска награда за архитектуру (у трогодишњем циклусу) је по први пут додељена 2014. године, а у ужем избору је била и Градска библиотека у Сеинајоки (Seinäjoki), граду на западу Финске. Помињање имена овог града, сигурно добрим познаваоцима архитектуре одзвања као већ поменути Алвар Алто. Наиме, ово је шездесетих година 20. века била позорница где је овај архитекта „богате истанчаности“ (како га описује Чарлс Џенкс) остварио шест значајних објеката, а међу њима и Градску библиотеку (1965).

JKMM Architects су имали задатак да пројектују нови, додатни објекат (2012) постојећој библиотеци, која је током година постала „тесна“. Требало је остварити суптилан архитектонски дијалог, односно решити тежак задатак да се испоштује тако важан, законом заштићен архитектонски комплекс, а истовремено пружи нови квалитет. „Помирљиво и изазовно“ је израз који је за опис пројекта искористио Асмо Јакси, један од партнера у фирми. Библиотека се састоји од три повезана објекта, од којих је сваки за себе оријентисан у другом правцу са благо закошеним кровом, што такође кореспондира са решењима у окружењу. Овај приступ разлагању објекта на три целине је био начин да се његова величина доведе у размеру целог комплекса. Улази су наглашени дубоким белим удубљењима, а велике бочне фасаде у стаклу омогућавају несметан поглед директно у унутрашњост. А тамо, у њеном средишту, велико степениште се спушта испод нивоа земље да би створило неформалан простор за седење који архитекти називају „централна тераса за читање“. Све то даље води у подземни тунел ка Алтовој библиотеци, док су унаоколо, ту и тамо, осмишљени „цепови“, односно нише за интимније читање.

Слика 4: Централна библиотека Оди, Хелсинки (ALA Architects)
©: Creative Commons Attribution 4.0 International license

У Оди библиотеци у Хелсинкију (Финска), коју је пројектовао фински тим ALA Architects (2018), књиге заузимају мањи део простора, а за подрозумевану, смирену атмосферу читања намењен је последњи, трећи спрат. Али ни ту не можете чути шкрипу врата која цепа тишину појединачне или заједничке спознаје. Врата једноставно нема, све је један велики отворени простор. Насупрот томе, приземље кроз централни део увучене фасаде позива пролазнике, рекло би се пре у вибрирајући културни центар него у храм тишине. Главне (покретне) степенице имају жуте, уместо стандардних црних рукохвата, док је у игри боја кружно бочно степениште увучено у вртлог црне, са газиштима која преузимају боју природног дрвета. Ако форма следи функцију, онда овде детаљи обогаћују целину.

БИБЛИОТЕКА ИЛИ ПОЗОРНИЦА

Још један пример необичне симбиозе са железницом је LocHal библиотека у Тилбургу (Холандија, 2019) која се налази у конвертованој „спаваоници“ за локомотиве. CIVIC architects су најпре наслеђену структуру заштитили, офарбали, одбацили непотребно, а потом кренули у њено испуњавање: књигама, празнином, пузавицама... као и простором за позоришне представе или предавања, чији се сценски простор добија навлачењем шест огромних завеса пуне висине. За ентеријер је био задужен искусни Месапоо тим, који је управо ту, централно поставио „детал“ који прилично доминира простором: огроман дрвени сто постављен на конструкцију вагона, све са точковима. И шине су још у поду па се вагон може по потреби померити. Последњи спрат нуди више мањих, интимнијих простора, а на крају коридора сви путеви воде до „зимске терасе“ која пружа поглед на град и то преко железничке пруге којом још увек пролазе возови са оближње Централне станице.

БИБЛИОТЕКА ИЛИ КЊИЖАРА

Бели квадар нове јавне библиотеке Хантерс Поинт у Квинсу (Њујорк, САД, 2019) Стивена Хола успешно је укроћен урбани инцидент у окружењу небодера Лонг Ајленда. Тако барем изгледа када га гледате са Менхетна преко Ист ривера (тачно преко пута је зграда Уједињених нација), али и из непосредног окружења. Поглед вам не привлачи само због контраста у односу на околину, већ и због успешног одузимања, односно моделовања основне структуре зграде. Исечене неправилне форме су постале стаклени део фасаде који ужурбано споља призива унутра, а смирењем унутра пружа поглед ка вибрату свакодневног. Ипак, унутрашњи простор као да је цео у степеницама и подестима и као да има више међуспратова него спратова. Једноставно речено, није ни налик „традиционалним“ библиоте-

кама, већ више личи на велику књижару. Могло би се рећи да управо таква много више одговара 24/7 ритму Велике јабуке.

Слика 5: Hunters Point библиотека, Њујорк (Стивен Хол)
©: Creative Commons Attribution 4.0 International license

ОКРУЖЕНЕ И УРОЋЕНЕ (У ПРИРОДУ)

Библиотека у шпанском градићу Палафолсу (2007) од 8.000 становника омогућила је и граду и пројектанту Енрику Миралесу значајно место на архитектонској мапи Шпаније. Разуђен објекат у парку, делимично укопан у терен, својим крововима вири као спасоносни траг након бурне пешчане олује. Миралес је омогућио природи да приђе до самих улазних врата, до прозора, до кровова. Посетиоцима је понудио сигурност и заклон под повремено ниским плафонима, истовремено им остављајући несметани поглед ка природи која је окружује. Лавиринт одељених простора води до читаонице за одрасле, простора за децу, мале сале за предавања, складиштени део. Али пут је логичан и отворен, управо као и сам пројекат.

Одлука да се Joan Maragall библиотека у Барселони (Шпанија, 2014) постави испод постојећег парка, уместо да се рецимо смести у једном његовом делу, тим BCQ Arquitectura је довео до једноставног решења које је увек одлика бриљантног промишљања. Деконструктивистички потези разложили су објекат у неколико засебних простора различитих по форми и намени. Изабрана боја зидова нас наводи да је ово „укопани“ објекат, док је бела доминантна за све остале елементе ентеријера. Сво дрвеће које је постојало у парку је очувано и поново засађено.

ИСКОРАК (У ГРАДСКИ ПРОСТОР)

Бирмингемска централна библиотека (Велика Британија, 2013), која је једно време била међу највећим ненационалним библиотекама у Европи, носила је своју одору брутализма скоро четрдесет година. Одбацивање иницијалног пројекта Ричарда Роџерса уједно је отворило врата холандском Месапоо тиму, који су у својим претходним пројектима имали добар осећај за надолazeће време. Њихова библиотека за Универзитет у Делфту из 1997. године пружа студентима свој затрављени кров за тренутке опуштања, а купа у њеном средишту, можда зарубљена, можда мало постмодернистичка, као чиода на мапи означава њену позиционираност унутар студентског кампа.

Слика 6: Централна библиотека, Бирмингем (Месапоо)
©: Creative Commons Attribution 4.0 International license

Иако је нова библиотека у Бирмингему добила неколико престижних награда и одличне критике, као да ипак нема довољно разумевања према свом окружењу, уз чињеницу да са суседним позориштем дели заједнички простор, односно салу за 300 људи. Пренаглашени украсни кружни облици око фасаде, какве су некад ђаци цртали шестаром по школским свескама у тренуцима досаде, нису до краја успели да оправдају своју идеју. Ипак, решење унутрашњег простора оставља нешто повољнији утисак. Кружни план и централна ротонда делују приступачније, иако велике покретне степенице доприносе осећају тржног центра. Такође, Библиотека је направила добар искорак у простор испред главног улаза, који је постао место окупљања, а пројектовани спољни „укопани“ амфитеатар на најнижем нивоу пружа могућност за извођење музике, драме и јавно читање књига.

Франсин Хубен, оснивач Месапоо тима, ради и на трансформацији пре него реконструкцији Мартин Лутер Кинг библиотеке у Њујорку, коју смо већ помињали, једине библиотеке коју је пројектовао Мис ван дер Рое. У доступном документарном филму се јасно виде нефункционалности које су настале временом експлоатације („изрезани“ зидови зарад постављања клима уређаја, монтажни преградни зидови који формирају нове, првобитним пројектом непредвиђене канцеларије без прозора, итд.), па се разрешење дилеме госпође Хубен: „кога треба више послушквати у овом одговорном пројекту: Лутера Кинга или ван дер Роа?“ може наслутити.

СОЦИОЛОШКИ ДИСКУРС

Три камене громаде одроњене поред пута, заустављене на самој литици. Овако би се могла описати Шпанска библиотека у Медељину (2015), другом граду по величини у Колумбији, коју је пројектовао Ђанкарло Мацанти. Теоријска анализа би нас вероватно одвела неким другим путем да не знамо да је саграђена у граду од 2,5 милиона становника који је деведесетих година 20. века живео у страху од колумбијског нарко-картела Пабла Ескобара и да је саграђена у окружењу начичканих уцерица градских фавела. Њена магија је морала да буде стварна, њен оптимизам је морао да победи сцене бомбашких напада и отмица на улицама града, и најзад, њена будућност је морала да буде једнака слободи избора сиромашне деце којима су уличне банде биле неминовност. Такође, она је део једног ширег програма који се назива „Парк библиотека“ (Parque biblioteca), у коме је најпре саграђено пет, а потом планирано још толико библиотека на ободу града са истом социолошком, културолошком и друштвеном функцијом.

Слика 7: Шпанска библиотека, Медељин (Ђанкарло Мацанти)
©: Creative Commons Attribution 4.0 International license

Библиотека је задовољила потребу наручиоца да се раздвоје функције саме библиотеке, соба за читање и канцеларија, те аудиторијум, на начин да су пројектоване три засебне целине које могу да функционишу независно, свака за себе, али су и међусобно повезане једном платформом у нивоу приземља. Свака целина је неправилан сегмент који поприма карактеристике локације, али га и трансформисане враћа назад. Са релативно мало отвора на фасади покушава да одвоји свој унутрашњи свет књижевности од окружења, али је насупрот црној боји коју нуди свом окружењу ентеријер врло светао, прозрочан и носи у себи идеју о бољем сутра. Библиотека је постала једна од главних туристичких атракција у граду јер има и фантастичан видиковац, али је и место где се породице и деца из комшилука слободно друже и играју.

Сао Паоло библиотека (Бразил) из 2010. године добија другачије тумачење када прочитате да је у питању конверзија некадашњег затвора. Архитекте Афлало и Гасперини су бочне фасаде оставили интровертним, а динамику унели једном великом терасом у нивоу приземља наткривеној снажном конструкцијом која подсећа на бродско једриље. Унутрашњост су оставили потпуно отвореном, оптимистичког колорита и атмосфером књижаре. Приземље, осим пријемног дела, има и мали аудиторијум, као и низ читаоница/боксова за децу и тинејџере. На спрату је један део простора намењен људима са неким телесним хендикепом, у колицима, слепима... па је све у складу са тиме и пројектовано, укључујући одговарајуће рампе, коришћење Брајове азбуке и слично. Читав комплекс овог бившег затвора је претворен у Парк младих (Parque da Juventude), са библиотеком као кључним културним центром.

Важну друштвену улогу библиотеке не преузимају само у земљама Јужне и Латинске Америке, него и у Европи. Тингбјерг у Данској био је замишљен као модернистички вртни град, практично предграђе Копенхагена, пројектован са намером да обезбеди висококвалитетно становање, укључујући обиље зеленила. Када су 1950-их и 60-их многе породице напуштале (загађени) центар града, управо ово је за многе био нови, охрабрујући почетак. Нажалост, данас се квартал налази на службеној листи данске владе маргинализованих подручја, односно криминала. Библиотека Тингбјерг (2018) архитектонске фирме COBE део је амбициозне стратегије оживљавања овог подручја. Стога се у програмском опису наводи још и као културни и друштвени центар. Архитектура необичне троугаоне основе и велике отворене стаклене главне фасаде ка улици преузима улогу привлачења пажње људи који ту живе, мада истовремено својом бојом не одудара од околине. Унутрашњи концепт је директно инспирисан усправним фиокама са десетинама преграда у којима држимо фигурице и друге ситнице, односно то су нивои до којих се долази испреплетеним дрвеним степеништем, које заједно са целокупним ентеријером атмосфе-

ру чини топлом, могло би се рећи интимном, управо супротно од атмосфере којом одише цело предграђе.

МЕДИЈАТЕКЕ И ПРОДАВНИЦЕ ИДЕЈА – СТРАНПУТИЦЕ ИЛИ РЕШЕЊЕ

Када већ спомињемо мултифункционалност библиотека, треба покушати одвојити библиотеке које имају још неку функцију од културних центара или сличних институција са новоствореним називима којима је библиотека „само“ једна од функција. Најчешћи примери су медијатеке, чијем је развоју највише допринела дигитализација. Како се у последњих неколико година не примећује експоненцијални раст оваквих институција, претпоставка је да оне нису дале довољно добар одговор на питање о будућности библиотека.

Ипак, Сендаи медијатека (2001) у истоименом јапанском граду, коју је пројектовао архитекта Тојо Ито, може бити веома добар архитектонски пример овакве грађевине. Овај центар има седам спратова који су по функцији, али и по стилу сасвим различити (Ито каже „као да има седам зграда“). Такође, свака фасада је другачија са сваке стране зграде, а кроз објекат „лелуја“ тринаест великих, неправилно распоређених стубова, који су морали пажљиво статички да се прорачунају због учесталих земљотреса у том подручју. Све ово је омогућило просторе готово без преградних зидова, који пак по потреби настају померањем покретних врата или завеса.

Слика 8: Медијатека, Сендаи (Тојо Ито)
©: Creative Commons Attribution 4.0 International license

Занимљиви су и примери „хибридних зграда“ попут симбиозе позоришта и библиотеке „Библиотеатар“ (2020) у Шангају, саграђен у оквиру кампуса тамошње интернационалне школе, који су пројектовали запослени из OPEN architects. Архитектонски, то је једна целина, функционално су то два раздвојена простора.

Idea Store је ланац образовних центара у једном делу Лондона (Велика Британија) који нуде библиотечке услуге заједно са курсевима за учење одраслих и многобројним другим активностима и програмима. Пројекат је покренут 1999. године услед незадовољства квалитетом услуга у локалним библиотекама. Можда је архитектонски најпознатија и најзанимљивија „Продавница идеја“ коју је пројектовао Дејвид Адјаје (David Adjaye) у улици Вајтчепл (2005). Локацијски смештена баш како су локални грађани желели, тј. тако да могу негде да сврате кад крену у куповину, додатно привлачи избором плаве и зелене боје фасадног стакла, које нису пренаглашене, али ипак у односу на окружење бивају освежавајуће.

(НЕ)МОГУЋИ ПРАВЦИ РАЗВОЈА

Нека од првонаграђених конкурсних решења ове и претходних неколико година говоре о континуитету тренутних трендова.

Кенго Кума је победио на конкурс за библиотеку посвећену Хенрику Ибзену у норвешком граду Скиену. Библиотека ће бити саграђена у оквиру малог парка у центру града, у чијој се непосредној близини иначе налазе тамошњи културни центар и музичка дворана. Пројекат је урађен тако да се објекат савија око постојећег дрвећа, а фасада од стакла чини се да успешно уклања границу споља/унутра. Томе још више помаже ентеријер који је преодминантно урађен у светлом дрвету.

Спој са природом је такође евидентан, рекло би се примаран, на победничком конкурсном решењу већ помињане фирме Снохета за Председничку библиотеку Теодор Рузвелт (Theodore Roosevelt Presidential Library) у Северној Дакоти, САД. Ова ће библиотека бити ван насељеног места, па стога архитекте с правом свој пројекат описују као „путовање кроз очувани пејзаж разноликих станишта, испресецаних малим павиљонима који пружају просторе за размишљање и активности“. У избору победничког пројекта је учествовала и локална заједница која ће и даље сарађивати са архитектама како би интеграција, не само објеката него и Рузвелтовог духовног наслеђа, била успешно изведена. Цео комплекс се иначе налази у Националном парку који ће посетиоци моћи да разгледају и када се буду попели на кров главне зграде библиотеке.

Могло би се рећи да на другом крају архитектонске скале и другом крају света стоји пројекат за Wormhole библиотеку у кинеском граду Хаикоу, која би требало да буде завршена ове године. MAD Architects су у своју органску архитектуру уклопили објекат избушен бројним отворима различитих вели-

чина који пропуштају светlost у унутрашњост, при чему (не) покушавају да избегну могуће асоцијације на атмосферу пећинског простора.

На маргинама могућих архитектонских приступа десило се нешто сасвим другачије на конкурс за нову Националну библиотеку у Прагу (Чешка) 2007. године на коме је победио Future Systems, тим кога су тада водили Јан Каплички и Аманда Левет. Председница жирија је била Ева Јирична, а један од њених чланова Заха Хадид, па избор овог футуристичког, слободно се може рећи радикалног победничког решења, заправо и није толико изненађење.

Зооморфни „блoб“ предвиђене висине од 50 m, космички је удаљен од класичног прашког урбаног пејзажа. Преовлађујућа шампањ боја (првобитно замишљена као златна, да би кореспондирала са епитетом „Златни Праг“), са љубичастим отворима каквог НЛО објекта појачавају овај временски и визуелни контраст. Национална библиотека, музеј, опера, позориште, архив... истовремено чине идентитет једне нације, односно начин на који она види своју прошлост, садашњост и будућност. Изгледа да је овакав пројекат за Чешку био превелики залог који је десет година стајао у грлу дечјих болести демократије, па је спрегом политичара и инструментализоване јавности најпре одбијен. Ипак, у јуну 2019. године, Министарство културе потписује меморандум са наследницима ауторских права у међувремену преминулог архитекте о реактивирању овог пројекта. Историји преостаје да препозна да ли ће ово уједно бити наговештај архитектуре библиотеке наредног 22. века.

Слика 9: Национална библиотека Чешке, пројекат, Праг (Future Systems) Courtesy of The Foundation Kaplicky Centre, ©: Jan Kaplicky, Future Systems

CHALLENGES OF 21ST CENTURY LIBRARY ARCHITECTURE – LOSS OF SILENCE, SOCIOLOGICAL DISCOURSE AND THE TECHNOLOGICAL REVOLUTION

Summary

The evolution of library architecture throughout history appears to be slow, in line with the gradual democratization of this institution, meaning accessibility to each individual. The challenges of library architecture at the beginning of the 20th century were mainly caused by the need to store an increasing number of books, availability and delivery of the desired book to the reader as quickly as possible, ie the challenge was function, not the form.

The technological and digital revolution at the end of the 20th century had a negative impact on the number of active library users, and architecture took on some of the challenges in revitalizing this important institution. It had to be find a new model for new programs, to provide better and modern services, and finally to provide more space for the upcoming multifunctionality. Lastly, or vice versa, foremost, the visual character of the object had to be redefined in order to attract as many people as possible. Both physical and institutional transparency has increased, and in certain segments, levels of buildings, the traditional library silence has been purposefully abandoned. Sociological discourse has become increasingly important and libraries are also recognized as a gathering places. Numerous examples around the world show that these tendencies are universal, and the changes are successful. Today, libraries rank high in the list of “Third-place” buildings (as defined by Ray Oldenburg) and many of them have “iconic buildings” status (as defined by Charles Jencks).

Keywords: architecture of libraries, Third places, iconic buildings, mediatheque.